

SCIENCE PROBLEMS.UZ

ISSN: 2181-1342 (ONLINE)

№ 5 (3) - 2023

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ
СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES
AND SOCIAL SCIENCES

ЭЛЕКТРОН ЖУРНАЛ

ЭЛЕКТРОННЫЙ ЖУРНАЛ

ELECTRONIC JOURNAL

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 5 (3)-2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Ақтам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакаров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАРИ:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат ҳавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси

Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Ҳашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Васида Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш

ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбаҳор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарқанд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Crossref DOI:

Таҳририят Crossref DOI нинг расмий аъзоси ҳисобланади ва 10.47.390 DOI префиксига эга. Ҳар бир нашр ва илмий мақолага индивидуал Crossref DOI рақами берилади.

Google Scholar

Журнал Google Scholar (Академия) да индексацияланади.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.
Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамият.

Таҳририят манзили:

Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com
Телеграм канал: https://t.me/scienceproblems_uz

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

<i>Raurov Soyib Saidovich-</i> MUSTAMLAKASHILIK SIYOSATI VA MAHALLIY O'ZINI-O'ZI BOSHQARUV	8-13
<i>Мухамедова Муниса Сабировна</i> ЭКСПЕРТИЗА, АТРИБУЦИЯ И МУЗЕЕФИКАЦИЯ КОЛЛЕКЦИЙ ФАРФОРА И ФАЯНСА	14-22
<i>Қахрамон Бахридинов Набиевич</i> ФАРҒОНА ВОДИЙСИДА БОШЛАНГАН ОЧАРЧИЛИКНИНГ САБАБЛАРИ ҲАМДА 1917-1918 ЙИЛЛАРДАГИ ИҚТИСОДИЙ АҲВОЛ	23-31
<i>Siddiqov Mirshod Baxtiyorovich</i> TOSHKENT PROTEZ-ORTOPEDIYA SANOAT KORXONASINING FAOLIYATI (1941-1945 YILLAR)	32-37

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

<i>Курпаяниди Константин Иванович</i> KICHIK SANOAT KORXONALARINING INSTITUTSIONAL MUNITINING TADQIQOT METODOLOGIYASINING AYRIM XUSUSIYATLARI	38-50
<i>Хажимуратов Абдуқаҳҳор Абдумуталович</i> ОЛИЙ ТАЪЛИМ ИЛМИЙ МУҲИТИДА ИНСОН КАПИТАЛИНИ ФАОЛЛАШТИРИШ МАСАЛАСИ	51-65
<i>Очилов Немат Явқочович</i> ҲУДУДЛАРНИ ИЖТИМОИЙ-ИҚТИСОДИЙ РИВОЖЛАНТИРИШНИ БАҲОЛАШ ВА ПРОГНОЗЛАШТИРИШНИНГ УСЛУБИЙ АСОСЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ	66-73
<i>Nuraliyev Temurjon Erkinjon o'g'li</i> BIZNES JARAYONLARINI AVTOMATLASHTIRISHNING ANAMIYATI VA UNING TASHKILOT SAMARADORLIGIGA TA'SIRI	74-82
<i>Қаршиев Келдиёр Эшпулатович</i> ЎЗБЕКИСТОН СУҒУРТА БОЗОРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ЙЎЛЛАРИ ХИТОЙ ТАЖРИБАСИ АСОСИДА	83-87
<i>Isomitdinova Gulbaxor Kurbonaliyevna</i> INVESTITSIYALARNING IQTISODIY ANAMIYATI VA UNING YANGI RIVOJLANISH TENDENSIYALARI	88-98
<i>Normatova Madinaxon Ibrohimjon qizi, Xamidova Mamlakat To'xtasinovna</i> KOMPANIYALAR FAOLIYATINI TASHKIL ETISHDA MARKETING TADQIQOTLARINING ANAMIYATI	99-107
<i>Фаттахова Муниса Абдухамитовна</i> ВЛИЯНИЕ ЦИФРОВИЗАЦИИ НА КОНКУРЕНТНЫЕ ПРЕИМУЩЕСТВА КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ.....	108-117
<i>Zaynutdinova Umida Djalalovna</i> THEORETICAL DESCRIPTION OF THE MARKETING SYSTEM OF AUTOMOTIVE ENTERPRISES	118-127

09.00.00 – ФАЛСАФА ФАНЛАРИ

<i>Shigabutdinova Dina Yassaviyevna</i> THE LINGUISTIC SYSTEM OF THE PHILOSOPHY OF GRAMMAR.....	128-134
<i>Sattarov Fozil Faxritdinovich</i> O‘SMIRLARNI XULQ-ATVORIDAGI MUAMMOLARNI HAL QILISH	135-140
<i>Пардаева Марҳабо Давлатовна</i> НАҚШБАНДИЯ ТАЪЛИМОТИ НАВОИЙ ИЖОДИНИНГ ҒОЯВИЙ АСОСИ СИФАТИДА.....	141-147
<i>Kurbanova Sevara Asanbaevna</i> THE USAGE OF JADID METHODS IN DEVELOPING YOUTH LEARNING COMPETENCE...	148-155

10.00.00 – ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ

<i>Xusanova Yulduz Abdirazzoqovna</i> THE INNOVATIVE APPROACH IN LEXICAL UNITS ON JOURNALISM	156-160
<i>Xolmatova Malika Ibadullayevna</i> INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDAGI ADJEKTIV KOMPONENTLI KOMPARATIV FRAZEOLGIK BIRLIKLARNING QIYOSIY TAHLILI	161-166
<i>Raximova Muyba Temirovna</i> NEMIS TILIDAGI PAYT ERGASH GAPLI QO‘SHMA GAPLARNING O‘ZBEK TILIDA LEKSIK IFODALANISHI	167-172
<i>Ruzieva Djuletta Elmurodovna</i> NEMIS TILIDAGI MODAL FE‘LLARNING O‘ZBEK TILIDA SINTAKTIK IFODALANISHI	173-178

13.00.00 – ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ

<i>Jumaboyev Nabi Pardaboyevich</i> SHARQ MUTAFAKKIRLARI TA‘LIMOTLARI MAZMUNIDAGI ESTETIK, MA‘NAVIY, TARBIYAVIY QADRIYATLARDAN FOYDALANISH OMILLARI	179-187
<i>Одилов Ёрқин Жўраевич</i> ФИЗИКА ФАНИ АСОСИДА ТАЛАБАЛАРНИ ЛОЙИХАВИЙ-КОНСТРУКТОРЛИК ФАОЛИЯТИГА ТАЙЁРЛАШ	188-193
<i>Mamatqosimov Jahongir Abirqulovich</i> ETYUDLAR ORQALI BO‘LAJAK REJISSORLARNING KASBIY BILIM VA KO‘NIKMALARINI TAKOMILLASHTIRISH	194-199
<i>Babadjanov Axmadjan Xudoyberdiyevich</i> TALABALARGA TASVIRIY SAN‘ATDAN PORTRET CHIZISHNI O‘RGATISHDA FIZIOGNOMIKANING TUTGAN O‘RNI	200-208
<i>Хакимова Дилдора Машрабжоновна</i> ИННОВАЦИОННАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ НЕОТЪЕМЛЕМАЯ ЧАСТЬ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПЕДАГОГА	209-213
<i>Bo‘riboeva Dilraboхon Norboy qizi</i> TALABALARNING GRAFIK KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHNING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	214-217
<i>Kadirov Ramz Turabovich</i> KVINTILIAN NUTQIY USLUBLARINING TALABA-AKTYORLAR SAHNAVIY NUTQINI TAKOMILLASHTIRISHDAGI PEDAGOGIK AHAMIYATI	218-222

<i>Usmanov Botir Allaberdievich</i> INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA TASVIRIY SAN'AT O'QITUVCHILARI TAYYORLASH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI	223-230
<i>Nusharov Bobir Bolbekovich</i> BO'LAJAK TASVIRIY SAN'AT O'QITUVCHILARINI KASBIY KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYALARINING PEDAGOGIK DOLZARB MASALALARI.....	231-236
<i>Mamatqosimova Nodira</i> BO'LAJAK MADANIYAT XODIMLARINING BADIY DIDINI RIVOJLANTIRISHDA SENOGRAFIYA MASALALARI	237-241
<i>Eliboyeva Lola Sulaymonovna</i> BOSHLANG'ICH SINFLARDA BILIMLARNI O'ZLASHTIRISHNING DIDAKTIK ASOSLARI	242-247
<i>Mustafayev Yoqubjon Xayrullayevich</i> JISMONIY TARBIYA MUTAXASSISLARINI KOMPETENTLI TAYYORLASHNING DIDAKTIK MASALALARI	248-253
<i>Inoyatov Odiljon Sobitovich, Yakubova Nafisa Odiljanovna</i> O'QUVCHILAR BILISH VA GRAFIK FAOLIYATINING RIVOJLANTIRISH PEDAGOGIK MUAMMOLARI	254-261
<i>Raxmanova Dildora Abdulxamid qizi</i> O'QIB TUSHUNISH KO'NIKMASINI RIVOJLANTIRISHDA METAKOGNITIV STRATEGIYADAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI	262-266
<i>Yusupova Shoxista Alimjanovna</i> TASVIRIY SAN'AT TO'GARAK MASHG'ULOTLARIDA QO'YILADIGAN ZAMONAVIY PEDAGOGIK TALABLAR	267-273
<i>Пуримбетов Бахыт Аллабаевич</i> БЎЛАЖАК ЎҚИТУВЧИЛАРНИНГ ТЕАТР ПЕДАГОГИКАСИДАН ФОЙДАЛАНИШ ИМКОНИАТЛАРИ	274-279
<i>Байбаева Мухайё Худайбергеновна, Имомов Инъомиддин Абдулхамидович</i> БОШҚАРУВ ФАОЛИЯТИДА СОҒЛОМ ВА ИЖОДИЙ МУҲИТНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА БОШҚАРУВ КОМПЕТЕНЦИЯЛАРИ (HARD SKILLS) ВА (SOFT SKILLS) РАҶБАР ПРОФЕССИОНАЛИЗМИНИ ИФОДАЛАШ БИРЛИГИ СИФАТИДА	280-285
<i>Мельзиддинов Руслан Адхамович</i> ФУТБОЛЧИЛАРНИНГ ТЕХНИК-ТАКТИК ҲАРАКАТЛАРИ САМАРАДОРЛИГИНИНГ ЖИСМОНИЙ ТАЙЁРЛАНГАНЛИК ДАРАЖАСИ БИЛАН БОҒЛИҚЛИГИ	286-292
<i>Хуррамов Рустам Сайфиддинович</i> BOSHLANG'ICH SINFLARDA O'QUVCHILARINING EVRISTIK QOBILİYATINI RIVOJLANTIRISH	293-299
<i>Kayumov Erkin Kazakbayevich</i> TO'GARAK MASHG'ULOTLARIDA O'QUVCHILARNI KAMOLIDDIN BEHZODNING IJODI BILAN TANISHTIRISHNING AHAMIYATI	300-310

13.00.00-Педагогика фанлари

Eliboyeva Lola Sulaymonovna,
Buxoro davlat pedagogika instituti
pedagogika kafedrası o'qituvchisi

BOSHLANG'ICH SINFLARDA BILIMLARNI O'ZLASHTIRISHNING DIDAKTIK ASOSLARI

Annotatsiya. Maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarning ta'lim jarayonida o'quv materialini o'zlashtirishning didaktik asoslari to'g'risida fikr yuritilgan.

Kalit so'slar: o'zlashtirish, biologik, idrok, ko'nikma, raqobat, tashabbuskorlik, ijodkorlik

Eliboeva Lola Sulaymonovna,
Teacher of the Department of Pedagogy,
Bukhara State Pedagogical Institute

DIDACTIC PRINCIPLES FOR OBTAINING KNOWLEDGE IN THE PRIMARY SCHOOL

Abstract. The article discusses the didactic basis for the development of educational material for elementary school students.

Keywords: mastery, biological, cognition, skills, competition, initiative, creativity.

Элибаева Лола Сулаймоновна,
преподаватель кафедры педагогики
Бухарского государственного
педагогического института

ДИДАКТИЧЕСКИЕ ПРИНЦИПЫ ПОЛУЧЕНИЯ ЗНАНИЙ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ

Аннотация. В статье рассматриваются дидактические основы освоения учебного материала для учащихся начальной школы.

Ключевые слова: овладение, биологическое, познание, навыки, соревнование, инициатива, творчество.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SP1342V3I5Y2023N32>

Bugungi kunda jamiyat a'zolari oldiga qo'yilgan o'lkan maqsadlarga erishish uchun davr talablariga javob bera oladigan, zukko, ma'rifatli, insonparvar, mustaqil fikrlaydigan, izlanuvchan, tadbirkor, yangilikka intiluvchi, millati bilan faxrlanadigan va kelajakka ishonadigan yoshlarni ta'lim jarayonida shakllantirish zaruriyati vujudga keldi. Bu zaruriyat, o'z navbatida, shaxs jamiyat hayotida ro'y berayotgan ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlarni anglashi,

chuqur idrok qilishi lozimligini talab qilmoqda. Chunki, yosh avlodning ma'naviy qiyofasini jamiyat hayoti, unda ro'y berayotgan ijtimoiy-iqtisodiy voqeliklar belgilaydi.

O'quv faoliyati o'z mohiyatiga ko'ra ijtimoiy xarakterga ega. Uning amalga oshishi jarayonida bolalar ijtimoiy tajribani — fan, adabiyot, madaniyat asoslarini o'zlashtirishadi. O'quv faoliyati — o'rganiladigan, o'zgarar baholaydigan faoliyat. U mehnatning ijtimoiy taqsimlanishi yo'li bilan paydo bo'lgan, baholash, rag'batlantirishga moyil faoliyat turi. O'quv faoliyati ijtimoiy qimmatga ega me'yoriy talablar asosida boshqariladi. Boshqarish yo'li bilan bola faoliyati quyi, past darajadan eng yuqori, takomillashgan pog'onaga ko'tariladi. O'quv faoliyati dinamiklik xususiyatiga ham ega. U doimiy harakatda, shu bilan birga, uning davomiyligida osoyishtalik nuqtalari ham mavjud. Oldingi osoyishtalik nuqtasidan keyingi osoyishtalik nuqtasigacha miqdor o'zgarishlari, intervallarida sifat o'zgarishlari yuz beradi.

O'quvchida yuz beradigan barcha sub'ektiv, shaxsiy o'zgarishlar o'quv faoliyati natijasidir. Bolada o'quv faoliyati rivojlanib, takomillashgan sayin u o'z faoliyatini o'zi tashkil etish, boshqarish, nazorat etishga oid malakalarni ham puxta egallay boradi. O'z faoliyatini tashkil etish, boshqarish va o'z-o'zini baholay olish layoqati o'quv faoliyatining eng rivojlangan shaklidir.

Maktab ta'limida o'quv faoliyati qator funksiyalarni bajaradi: xatti-harakatlarni maqsadga yo'naltirish; o'quv materiallarini to'liq o'zlashtirish; shaxsiy tezaurusni kengaytirish; o'quv mehnatiga munosabatni tarbiyalash.

O'quv faoliyati — o'quv materialiga yo'nalgan, ma'lumot mazmuni hamda faoliyat usullarini ilmiy o'zlashtirishga qaratilgan insoniy faoliyatning alohida turidir.

Bilish jarayonining sub'ektlari sifatida olim va o'quvchi bir-biridan farq qiladi. Olim o'z sohasiga oid fan asoslarini mukammal o'rgangan shaxs. U oldin o'zlashtirgan bilimlariga tayanib ilmiy farazlarni shakllantiradi, shu farazlarni turmushda, ishlab chiqarishda bevosita tekshirib ko'radi, ilmiy ish o'tkazish bosqichlarini o'z so'zlari bilan erkin aytib bera oladi. Bola esa ta'lim metodlari, o'quv usullarini olim o'zlashtirgan darajada egallagan emas. Ko'rinadiki, farq olim bilan o'quvchining bilish yo'llarida emas, balki ularning aqliy taraqqiyot darajasidadir. Shu bilan birga, ilmiy bilish jarayoni bilan ta'lim jarayoni o'rtasida juda ko'p tafovutlar mavjud. Bu quyidagilar:

- ta'lim jarayonida ikki daxldor faoliyatning — o'qitish va o'qishning ishtiroki shart. Binobarin, o'quvchilarning bilishi tashkil qilinadi, boshqariladi, nazorat qilinadi;

- ta'lim jarayoni natijasi doimo individual, bilish jarayoni natijasi ijtimoiy-tarixiydir;

- ta'lim chegaralangan. Ta'lim sharoitida kishilar tomonidan kashf qilingan haqiqatlar o'zlashtiriladi. Bilish jarayoni cheksizdir. Unda tabiat, jamiyat va inson tafakkuriga oid hodisalarning hali o'rganilmagan sohalari tadqiq qilinadi;

- bilish jarayonida kashf qilingan bilimlar ijtimoiy-tarixiy yangilikdir. Ta'lim sharoitida bolalar o'rganadigan bilimlar esa shaxsiy-individualdir.

Yuqoridagi o'xshash va farqli tomonlariga ko'ra bolalarning ta'lim sharoitida bilish jarayoniga quyidagicha ta'rif beramiz: bilish — sub'ekt va ob'ekt (o'quv material) ning o'zaro ta'siri natijasida tabiat, jamiyat, ong hodisalari to'g'risidagi sub'ektiv yangi bilimlarni o'zlashtirish jarayonidir.

O'quvchilarning biluv faoliyati predmeti o'quvchi uchun (sub'ektiv) yangi bilimlar hisoblanadi. Olimlarning biluv faoliyati predmeti esa ob'ektiv, ijtimoiy-tarixiy yangi bilimlar

sanaladi. O'quvchi bilib olgan bilim bola shaxsini, olim kashf qilgan bilim jamiyatni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Hozirgi didaktika oldidagi dolzarb muammolardan biri ta'lim jarayonida bolalarning bilishini olimlar bilishiga yaqinlashtirishdir. Fan sohasida qo'llanadigan metodlarni ta'lim jarayoniga olib kirish, bolalarga aqliy faoliyat usullari — analiz, sintez, taqqoslash, abstrako'iyalash, umumlashtirish, induktiv va deduktiv xulosalar chiqara olish yo'llarini o'rgatish, o'quvchilarda darslik va boshqa ta'lim manbalari ustida mustaqil ishlash malakalarini shakllantirish orqali ta'lim jarayoni va bilish jarayoni o'rtasidagi tafovutlar bir qadar kamaytiriladi.

Bilimlarni o'zlashtirish jarayoni murakkab psixik operatsiyalar bilan bog'liq. Ayniqsa, kichik maktab yoshi o'quvchilarining bilimlarni o'zlashtirish jarayonlari o'ziga xos nozik jihatlari bilan boshqa yosh davrlaridan farq qiladi. Kichik maktab yoshi davri bola hayotida yangi sahifani ochib beradigan bosqich bo'lganligi bilan alohida ahamiyat kasb etadi. Bu davrda bolaning faoliyatida ham, munosabatlarida ham, boshqa kishilar bilan munosabatida ham keskin o'zgarishlar ro'y beradi.

Bolalar o'rganishi, o'qishining barcha turlari qurilishiga ko'ra bir-biridan farq qilmaydi. Ularning farqlari faoliyat turlarining qanday amal qilishi bilan xarakterlidir. O'quv faoliyatiga o'xshab biluv faoliyati ham tarkiban maqsad, motiv, vosita, natijadan iborat.

Maqsad — oldidan anglangan, rejalashtirgan natija bo'lib, u insondan ongli maqsadga yo'nalgan faoliyatni talab etadi. Maqsad va maqsadga muvofiq faoliyat bir jarayonning, oldindan belgilangan natijaga erishish jarayonining elementlari sanaladi. Amalga oshirilgan maqsad natijaga, keyingisi, qo'lga kiritilgan natija, yangidan qo'yilgan maqsadlarga erishish vositasi vazifasida ishtirok etadi.

Bilish faoliyati maqsadlari ob'ektiv xarakterga ega. U kishilar tomonidan o'ylab topilmaydi. Aksincha, bilish faoliyati maqsadi jamiyatning taraqqiyoti, fan va texnikaning, san'at va adabiyotning rivojiga bog'liq, binobarin, u ijtimoiy tajribani o'zlashtirish talablari, e'tiyojlariga ko'ra belgilanadi.

Agar o'quv faoliyati maqsadlari bilimlarni egallash, ko'nikma, malakalarni shakllantirish ehtiyojlari zaminida shakllantirilsa, bilish faoliyati maqsadlari yanada keng, mazmun jihatdan boy hodisalarga borib taqaladi. Bunday hodisalar qatoriga bolaning jamiyatda o'z o'rnini anglashga intilishi, sinfdosh va tengdoshlari bilan fikrlashish ishtiyoqi, o'zini yaxshi fazilat, odatlarga tayyorlash uchun kurashi, o'quv predmetlaridan birontasini boshqalarga nisbatan xohlab qolish, unga qiziqishi kabilar kiradi

Ana shularga ko'ra bilish maqsadlarining quyidagicha ko'rinishlarini ajratamiz:

Ijtimoiy maqsadlar: ular istiqbolga yo'nalgan maqsadlar bo'lib, bolaning kelajakka intilishi va o'zini unga tayyorlashida ko'zga tashlanadi. Shu bilan birga, ijtimoiy maqsadlar xususidagi bolalarning tasavvurlari juda erta, maktabgacha tarbiya yoshida shakllana boshlaydi. Fikrlashish, aloqalashuv maqsadi bolani o'qish-o'rganishga, o'z fikrlarini o'zgarar: ota-ona, sinfdosh, o'qituvchi bilan baham ko'rishga yetaklovchi maqsaddir.

Axloqiy maqsad. Unda barkamol shaxsni shakllantirishga oid orzu-istaklar aks etadi.

Jamiyatda, jamoada o'z o'rnini anglash, ota-ona, o'qituvchi, sinfdoshlar oldidagi o'z burchini anglash bolani o'qish-o'rganishga oid qiyinchiliklarni bartaraf etishga yetaklaydi.

O'z-o'zini tarbiyalash, faollashtirish maqsadi — o'z faoliyatida yutuq va kamchiliklarni tahlil qilish, kamchiliklarni bartaraf etishga intilish, faoliyatdagi yutuqlarni ko'paytirish,

qiyinchiliklarni bartaraf etishga oid maqsadlardir. Bola u yoki bu masalani qanday, qaysi yo'llar bilan bajarganini tahlil qilish, insho yoki yozilgan hikoyani qayta ko'rib chiqish yo'li bilan bunday maqsadni amalga oshiradi.

Bilish maqsadlari bevosita o'quv materiallarini o'rganish bilan xarakterlanadi. Ijtimoiy aloqalashuv, axloqiy, o'z-o'zini faollashtirish maqsadlarini amalga oshirish bilish maqsadlarini reallashtirish, ongli amalga oshirishga olib keladi. O'rganilgan bilimlarni yangi sharoitga tatbiq etish, masala, misol, mashqlarni yangicha usullar bilan bajarishga intilish, mavzuga oid yangi faktlarni izlab topish va shu kabilarni bilishga oid maqsadlarni amalga oshirishga olib keladi.

Biologik jihatdan bola ikkinchi umumlashish davrini boshidan kechiradi: ularda bog'cha yosh davridagiga nisbatan bo'yining o'sishi sekinlashadi, vazni ortib boradi; skelet tizimida suyaklashish jarayoni davom etadi. Muskul tizimi intensiv rivojlana boshlaydi. Qo'l kaftining mayda muskullari rivojlanib borishi tufayli bolada qo'l barmoqlari yordamida nozik harakatlarni bajara olish ko'nikmalari paydo bo'ladi va bolada tezroq yozish malakalari shakllana boshlaydi. Umuman, bola organizmining barcha to'qimalari o'sish holatida bo'ladi.

Kichik maktab yoshida asab tizimi takomillashadi, miya katta yarim sharlari faoliyati rivojlanadi. Bu yoshda bola miyasining vazni deyarli katta kishi miyasining vazni bilan teng bo'ladi, ya'ni o'rtacha 1400 grammgacha bo'ladi. Bola psixikasi tez rivojlanadi. Qo'zg'alist va tormozlanish jarayonlari o'rtasidagi muvofiqlik o'zgaradi: tormozlanish jarayoni biroz kuchliroq bo'ladi, biroq avvalgidek qo'zg'alist jarayoni ham yuqori bo'lib, boshlang'ich sinf o'quvchilari yuqori darajada qo'zg'aluvchanligi bilan ajralib turadi. Sezish organlari ishi yanada ravshanlashadi. Maktabgacha yoshdagiga nisbatan kichik maktab yoshida bolalarning ranglarni ajrata olish sezgisi 45%ga, suyak-muskul sezgisi 50%ga, ko'rish sezgisi 80%ga ortadi [4].

Kichik maktab yoshi o'quvchilarining idroki notashkiliyligi va qat'iy emasligi, ammo shu bilan birga o'tkirligi va aniqligiga ko'ra ajralib turadi. U 9 va 6 raqamlarini, tutuq belgisi (') bilan vergul (,) ni almashtirishi mumkin, ammo shunga qaramay uning ko'z oldida har kuni yangi-yangi sahifalarni ochayotgan uni o'rab turgan hayotni jonli qiziquvchanlik bilan idrok etadi. Idrokning kam tabaqalashganligi, idrok jarayonidagi analiz-sintezning sayozligi, ayni paytda uning yorqin ifodalangan emotsionalligi bilan to'ldiriladi. Idrokning ana shu xususiyatiga tayangan holda tajribali pedagoglar asta-sekinlik bilan bolalarda maqsadga yo'nalgan holda eshitish va ko'rish ko'nikmalari hamda kuzatuvchanlikni shakllantirib boradilar.

Kichik maktab yoshi o'quvchilarining diqqati ixtiyorsiz, hajmiga ko'ra tor. Shuning uchun ham boshlang'ich sinflarda butun o'quv-tarbiya jarayoni o'quvchilarda diqqat madaniyatini shakllantirishga qaratiladi. Maktab hayoti boladan doimiy ravishda ixtiyoriy diqqat ustida ishlashni, fikrni bir joyga to'plash uchun irodaviy aktlarni amalga oshirishni talab etadi. Ixtiyoriy diqqat o'qishni motivlashtirish, o'quv faoliyatida yutuqlarga erishish uchun mas'uliyat hissini shakllantirish jarayonlari bilan birgalikda rivojlanadi.

Tafakkur kichik maktab yoshi davrida hissiy-obrazli ko'rinishdan abstrakt-mantiqiy tafakkurga tomon o'sib boradi. "Bola shakllar, ranglar, tovushlar va umuman sezgilar orqali fikrlaydi",-deb yozgan edi K.D.Ushinskiy va o'qituvchilarni maktab hayotining dastlabki davrlarida bola tafakkurining ana shu xususiyatlariga tayanishga chaqiradi [9,41]. Maktabning birinchi bosqichdagi vazifasi bola tafakkurini sifat jihatdan yangi bosqichga ko'tarish, sabab-oqibat bog'lanishlarini tushunish darajasiga ko'tarish bo'lib hisoblanadi.

L.S.Vigotskiy ta'kidlaganidek, maktabga kelganida bolaning intellekt ko'rsatkichi past darajada bo'ladi [10,15]. Maktabda intellekt shu darajada takomillashadiki, maktab davridan boshqa davrda hech qachon bunday rivojlana olmaydi. Bu borada maktab va o'qituvchilarning o'rni nihoyatda ahamiyatli. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, agar o'quv-tarbiya jarayoni xilma-xil tashkil etilsa, ta'lim mazmuni va metodlari, o'quv-biluv faoliyatini tashkil etish metodikasi o'zgartirilsa, kichik maktab yoshi o'quvchilarining turli ko'rinishlarini shakllantirishga erishish mumkin.

Bolalarning tafakkuri ularning nutqi bilan birga rivojlanadi. Hozirgi to'rtinchi sinf o'quvchilarining so'z boyligi 3500-4000 so'zgacha bo'lishi aniqlangan. Maktab ta'limining ta'siri natijasida boshlang'ich sinf o'quvchilarining faqat so'z boyliglarigina oshmaydi, shuningdek, ular o'z fikrlarini og'zaki va yozma nutq orqali bayon etishga ham o'rganadilar.

O'quv materiallarini o'zlashtirishida boshlang'ich sinf o'quvchisining xotirasi ham katta ahamiyat kasb etadi. Bu borada boshlang'ich sinf o'quvchisining imkoniyatlari nihoyatda katta, bu yoshdagi bolalarning miyasi egiluvchan (unda kechadigan jarayonlar nuqtai nazaridan) bo'lganligi sababli so'zma-so'z yod olish bilan bog'liq topshiriqlarni tez va oson bajara oladi. Taqqoslaymiz: maktabgacha yoshdagi bola 15 ta so'zdan 3-5 tasini eslab qolsa, kichik maktab yoshidagi o'quvchi 6-8 ta so'zni eslab qola oladi. Ular qiziqarli, aniq va yorqin o'quv materialini xatosiz eslab qoladi. Uning xotirasi ko'rsatmali-obrazli xarakterga ega bo'ladi. Ammo boshlang'ich sinf o'quvchilari o'z xotiralarini boshqarish va uni o'quv topshiriqlariga bo'yinsundirishga qiynaladilar. Shuning uchun ham o'qituvchilardan bolalarda yodlash jarayonida o'z-o'zini nazorat qilish, o'z-o'zini tekshirish, o'quv mehnatini samarali tashkil etish ko'nikmalarini shakllantirishga katta e'tibor qaratishlari talab etiladi.

Boshlang'ich sinf o'quvchisi shaxsining shakllanishi kattalar (o'qituvchilar), tengdoshlari (sinfdozlar) bilan bo'ladigan yangicha munosabatlar, faoliyatning yangicha ko'rinishi (o'qish), butun bir boshli jamoalar (umummaktab, umumsinf jamoasi) ning safiga kirish kabi jarayonlar ta'siri ostida amalga oshiriladi. Unda ijtimoiylik tuyg'usi elementlari, ijtimoiy xulq-atvor ko'rinishlari shakllana boshlaydi. Kichik maktab yoshida o'quvchilarda axloqiy xususiyatlar va ijobiy fazilatlarini shakllantirish uchun imkoniyat katta bo'ladi. Bu yoshdagi bolalarning ta'sirga beriluvchanligi, ishonuvchanligi, taqlidchanligi, o'qituvchining ular uchun katta obro'ga ega bo'lganligi ularda yuksak axloqiy fazilatlarini shakllantirish uchun qulay sharoitni vujudga keltiradi. Axloqiy me'yorlarning asoslari aynan boshlang'ich ta'limda shakllantiriladi, shuning uchun ham shaxsning ijtimoiylashuvi jarayonida uning o'rni nihoyatda beqiyosdir.

Boshlang'ich ta'lim tarbiyalanuvchilarni ongli tashkil etilgan, o'quvchilarning imkoniyatlariga to'g'ri keladigan ishlab chiqarish mehnatiga jalb etishi kerak. Binobarin, bu shaxsda ijtimoiy sifatning shakllanishi uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Bolalar bajaradigan ishlar o'z-o'ziga xizmat, kattalarga yoki yuqori sinf o'quvchilariga ko'maklashish shaklida bo'lishi mumkin. Mehnatni o'yin bilan qo'shib olib borish ham yaxshi natija beradi. Chunki bunda o'zaro raqobat, tashabbuskorlik, ijodkorlik muhiti yaratiladi.

Kichik maktab yoshi davrining yuqorida sanab o'tilgan va tahlil etilgan xususiyatlarini chuqur o'rganish va bilish boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'quv materialini to'liq va puxta o'zlashtirishlari uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish imkoniyatini kengaytiradi.

Xulosa. Boshlang'ich ta'lim bolalarning umumiy aqliy rivojlanishi va taraqqiyoti uchun poydevor quradigan davr bo'lib hisoblanadi. Ana shu poydevorning mustahkamligi ta'limning

keyingi bosqichlarida va kelajakda bolaning taqdirida muhim ahamiyatga ega bo'lgan mustaqil fikr yurita olish, muhim va qat'iy qaror chiqara olish, o'z xatti-harakatlarini tanqidiy baholay olish, muammoni anglash, taqqoslash va uni hal etishning bir necha yo'llarini topa olish, olingan bilimlarni turli nostandart vaziyatlarda qo'llay olish kabi ko'nikmalarning shakllanishi uchun asos bo'ladi.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Mirziyoyev Sh. M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash - yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganining 24 yilligiga bag'ishlangan tantanali marosimdagi ma'ruza G'G'Xalq so'zi. - 2016.-8 dekabr.
2. Abdullayeva Q., Safarova R., Bikboeva N. Boshlang'ich ta'lim konsepsiyasi// Boshlang'ich ta'lim, 6-son. 1998. -2-9 betlar.
3. Adizov B.R. Boshlang'ich ta'limni ijodiy tashkil etishning nazariy asoslari. Dokt. diss. Toshkent, 2003. -320 b.
4. Леонтьев А.Н. Проблемы развития психики. 3-издание. -М.: Наука, 1972. -с562.
5. Жураев Б. Т. Деятельность педагога по гуманизации учебно-воспитательного процесса //Научные школы. Молодежь в науке и культуре XXI в.: материалы междунар. науч.-творч. форума. - 2017. - Т. 31.
6. Жураев Б. Т. Социально-духовное развитие студентов //Россия-Узбекистан. Международные образовательные и социально-культурные технологии: векторы развития. - 2019. - С. 22-23.
7. Amonov M. N. The problems of designing professional skills and independent training of future teachers in Uzbekistan //Academic research in educational sciences. - 2021. - Т. 2. - №. 3. - С. 22-26.
8. Ortiqov O. R. O'QITUVCHI FAOLIYATIDA PEDAGOGIK DEONTALOGIYA VA KOMPENTLIKNING ROLI VA AHAMIYATI //Scientific progress. - 2021. - Т. 2. - №. 5. - С. 42-47.
9. Ушинский К.Д., Педагогические сочинения в 6 т.-Т.4. -М.: Педагогика, 1988-90 гг., стр.41
10. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте. Психологический очерк. - Просвещение, 1991.